

BOJ DÉLNICTVA ZA ODSTRANĚNÍ ZÁKAZU KOALIC A RAKOUSKÝ KOALIČNÍ ZÁKON Z R. 1870

Jaroslav Houser

Koalicemi zaměstnanců rozumíme jejich sdružení, která sledují hospodářské a sociální cíle týkající se zejména jejich pracovního poměru, např. dosažení vyšších mezd, zkrácení pracovní doby, dosažení výhodnějších pracovních podmínek atd. Koalice jsou proto významným činitelem v třídním boji dělnictva za kapitalismu a důležitým prostředkem, zejména hospodářské formy třídního boje.¹

Sdružení, které koalici tvoří, má zpravidla organizační základnu a je trvalého rázu. Není tomu tak však vždy. Koalici může být i pouhá přechodná úmluva zaměstnanců směřující k hospodářským a sociálním cílům, které koalice zpravidla sledují. Takovou úmluvou je např. dohoda zaměstnanců o stávce. Pojem koalice zaměstnanců je tedy širší než pojem odborové organizace (profesionalnyj sojuz, Gewerkschaften, trade-union, syndicat professionnel). Koalice mohou sdružovat zaměstnance buď téhož povolání, nebo téhož výrobního odvětví, anebo mohou být též všeobecné povahy bez ohledu na povolání a výrobní odvětví.²

Naproti koalicím zaměstnanců staví literatura v kapitalistických zemích koalice zaměstnavatelů, např. kartely a různé jejich zájmové organizace. Souborný název „koalice“ pro sdružení zaměstnavatelů i zaměstnanců je historického původu, protože buržoasní právo často formálně podrobovalo koalice zaměstnavatelů stejnému nebo podobnému právnímu režimu, jaký platil pro koalice zaměstnanců. Faktická situace zaměstnavatelských koalic byla však zcela odlišná.

Označení „koalice“ se objevuje poprvé ve francouzském zákonodárství r. 1791. Předtím bylo používáno označení „monopole“ („monopole des ouvriers“).³ Celkem však označení „koalice“ je běžnější v právnickém písemnictví a v právní vědě než v řeči zákonů. Ve francouzštině je pro koalice zaměstnanců technickým legislativním výrazem „syndicat pro-

¹ U buržoasních autorů chybí v definicích koalic prvek třídnosti. (Kaskel W., Arbeitsrecht, Berlín 1932, str. 314 a 315; Sinzheimer H., Grundzüge des Arbeitsrechts, Jena 1927, str. 67; Bogs W., Geschichtliche Entwicklung des deutschen Koalitionsrechts, sborník Koalitionen und Koalitionskampfmittel, vyd. Kaskel W., Berlín 1925, str. 1).

² Sinzheimer, Grundzüge des Arbeitsrechts, Jena 1927, str. 69.

³ Brügel L., Soziale Gesetzgebung in Österreich von 1848 bis 1918, Vídeň a Lipsko 1919, str. 69 a 70.

fessionnel" a v angličtině „trade-union“. Tyto názvy však nevyčerpávají pojem koalice v plném rozsahu, protože je nelze použít na ony různé formy dohod a úmluv zaměstnanců bez pevného organizačního základu. Na druhé straně však některé anglické zákony zahrnovaly pod pojem „trade-union“ i koalice zaměstnavatelů, např. Trade-Union Act z r. 1871. Německé a rakouské zákony používaly označení „Verabredungen“ a „Vereinigungen“, které vyčerpávaly pojem koalice v plném rozsahu. Tak např. koaliční zákon rakouský z r. 1870 (č. 43/1870 ř. z.) užíval označení „Verabredungen“ pro dohodu zaměstnavatelů i zaměstnanců, živnostenský řád Severoněmeckého bundu z r. 1869 označení „Vereinigungen und „Verabredungen“ pro dohodu zaměstnavatelů i zaměstnanců, živnosteneinigungsfreiheit“ zavrhnuvši výraz „Koalitionsfreiheit“, protože toto označení bylo podle mínění zákonodárce širší a zahrnovalo též právo na stávku, které nechtěl zákonodárce v ústavě zakotvit.⁴ Ústavní listina předmnichovské republiky z r. 1920 se nezmiňovala vůbec o koalicích a koaličním právem a mluvila pouze o právu spolčovacím (§ 114).

Koaličním právem ve smyslu objektivním rozumíme souhrn právních norem dovolujících a upravujících anebo zakazujících koalice zaměstnavatelů nebo zaměstnanců. Toto právo může zaujmout ke koalicím v podstatě dvě krajní stanoviska (a to též rozdílná ke koalicím zaměstnavatelů a zaměstnanců), mezi nimiž je myslitelná celá řada mezistupňů a kombinací. Buď koaliční právo tvoření a existenci koalice umožňuje a koalování podporuje, nebo mu brání zákazy koalic.

Je pochopitelné, že buržoasní právo měří nestejnou měrou kapitalistům a dělníkům. Tato právní nerovnost se zračí často v tom, že v zákonech obsahujících zákaz koalic bývají uvaleny těžší tresty dělníkům na nelegální zakládání a vstupování do koalic než kapitalistům. Avšak i za předpokladu, že zákon obsahující zákaz koalic by měřil stejnou měrou zaměstnavatelům i zaměstnancům, tedy za předpokladu rovnosti právní, je mezi oběma partnery pracovní smlouvy nerovnost faktická. Pro kapitalistické zaměstnavatele bylo hračkou obejít zákon, obsahující zákaz zaměstnavatelských koalic. Příčina tkvěla v tom, že kapitalistů, kteří chtěli koalovat, bylo nepoměrně méně než dělníků a obejít zákon bylo pro ně technicky snadnější. To bylo konstatováno i ve vídeňském parlamentu při projednávání návrhu koaličního zákona z r. 1870 (č. 43/1870 ř. z.).⁵

⁴ Slovník veřejného práva československého, sv. II., Brno 1932, str. 197.

⁵ Eine Verabredung unter den Arbeitgebern ist viel leichter möglich, als eine Verabredung unter den Arbeitsnehmern, ja die Arbeitgeber können sich, weil sie weniger an der Zahl sind, leicht verabreden, sie können dies bei einem Diner oder bei irgend einer anderen Zusammenkunft tun, ohne irgend ein Aufsehen zu verursachen. Anders ist dies aber bei Verabredungen der Arbeiter; diese bedingen immer eine grosse Versammlung, die der Aufsicht und der Aufmerksamkeit der Behörde kaum entgehen kann.“ (Z řeči posl. Steffense 10. II. 1870, těsn. zpr. posl. sn. říš. rady, zas. 5, sch. 19, str. 353.)

Z toho je patrné, že snaha buržoasního zákonodárce podrobit koalici zaměstnavatelů a zaměstnanců stejnému nebo podobnému právnímu režimu měla sloužit a také sloužila k tomu, aby vyvolala mezi dělníky mylné představy o nadtřídnosti buržoasního státu, který prý má stejný postoj ke koalicím kapitalistických zaměstnavatelů i dělníků. Vždyť i rovnoměrné a důsledné provedení zákazu koalic na straně zaměstnavatelů i zaměstnanců bylo opatřením vysloveně protidělnickým. Jedinou zbraní dělníků byla jejich solidarita, jejímž výrazem byla koalice. Nekoalování dělníci byli proto vydáni na pospas hospodářské moci jejich kapitalistického zaměstnavatele, třebaš tento do žádné koalice zaměstnavatelů nevstoupil.

Koaliční právo buržoasního státu v objektivním smyslu mohlo zaujmout vůči koalicím též stanovisko opačné. Mohlo je tolerovat a legalisovat. Právo zaměstnanců a zaměstnavatelů zakládat koalice nebo do nich vstupovat tvoří koaliční svobodu. Pojmově je koaliční svoboda zvláštním druhem svobody sdružovací, totiž svobodou sdružování ke zcela zvláštním hospodářským a sociálním účelům.⁶ Je to tedy právo „moci se koalovat“, které nutno odlišit od práva „nebýt povinen vstoupit do koalice“. Protidělnický ráz buržoasního koaličního práva tkvěl velmi často v tom, že pod heslem svobody jednotlivce a odmítání jakéhokoliv nátlaku ke vstupu do koalice, při čemž tento nátlak byl velice široce interpretován, byla narušována koaliční svoboda dělníků.

Koaliční svoboda patří mezi tzv. sociální práva dělnictva. V seznamu těchto práv zaujímá postavení zvláštní, protože patří k základním sociálním právům. Koaliční svoboda je totiž pro dělnictvo základnou pro dosažení jiných sociálních práv. Vybojování koaliční svobody a její udržení bylo pro dělnictvo za kapitalismu mnohem významnější než např. splnění určitých požadavků mzdových.⁷ Bylo tomu tak proto, že neúspěch v mzdovém boji mohl být pro dělnictvo jen přechodného rázu, zachovalo-li si akce schopné odborové organizace sdružující třídně uvědomělé dělníky. Ztráta koaliční svobody znamenala pro dělnictvo naproti tomu citelnou porážku, protože to byla ztráta bojového prostředku, který hrál v třídním boji významnou úlohu.

Dosažení koaliční svobody bylo významným mezníkem ve vývoji odborového hnutí, jehož vznik označil Lenin za gigantický pokrok dělnické třídy na začátku vývoje kapitalismu.⁸ Dosažení koaliční svobody nespadá ovšem v jedno se vznikem odborového hnutí. Odborové spolky existovaly již dříve, musily se však skrývat pod různými náhradními firmami, neboť nemohly existovat legálně. Koaliční svoboda znamenala proto legální základnu odborového hnutí. Byla vybojována dělnictvem na buržoasii a byla

⁶ Groh W., Koalitionsrecht, Mannheim, Berlín, Lipsko 1923, str. 10.

⁷ Marx K., Stávky a dělnická sdružení. Karel Marx a Bedřich Engels o odborových organizacích, Praha 1951, str. 52.

⁸ Lenin V. I., Sočineníja, vyd. 4., sv. 31, Moskva 1953, str. 32.

ústupkem buržoasie. Ve svých důsledcích znamenala nebývalý rozmach dělnického odborového hnutí.

Boj dělnictva za koaliční svobodu probíhal v čelných kapitalistických zemích do konce první světové války v podstatě ve dvou stadiích.⁹ Nejprve to bylo období zákazu koalic, kdy dělnická třída byla ještě slabá a buržoasie se snažila udusit dělnické hnutí státní represí.¹⁰ Argumentovala při tom v duchu hospodářského liberalismu tím, že koalice znamenají omezování osobní svobody jednotlivcovy.

Přes všechny zákazy koalic a přes všechnu persekuci rostlo dělnické hnutí s rozvojem kapitalistického výrobního způsobu. Pod tlakem dělnictva byla buržoasie přinucena k ústupkům. Tyto ústupky spočívaly ve zmírnění, po případě v odstranění koaličních zákazů. Buržoasní právo přecházelo tehdy od zákazů koalic k jejich tolerování. Většinou však odstranění zákazů koalic bylo provedeno neúplně, takže koalice byly dovoleny jen se značnými omezeními ke škodě dělnictva. Později docházelo k pozitivní úpravě koaličního práva. Tuto úpravu prováděl buržoasní stát, a proto byla koaliční svoboda opět omezována. Záleželo na konkrétní situaci třídního boje, jak rozsáhlým omezením bylo koaliční právo podrobeno.¹¹ To bylo druhé období vývoje koaličního práva.

Tuto vývojovou linii koaličního práva můžeme sledovat v Anglii, ve Francii, v Německu a též v Rakousku, kde koaliční zákon z r. 1870 byl výrazným mezníkem jeho vývoje.

Rostoucí význam dělnické třídy v době rozmachu kapitalistické industrialisace v Anglii předurčil anglické dělnictvo sehrát úlohu průkopníka v boji za koaliční svobodu. Na konci XVIII. století došlo v Anglii k vydání

⁹ Trojdílnou periodisaci vývoje koaličního práva, opřenou o studium jeho normativní úpravy uvádí Sinzheimer, neodůvodňuje ji však z třídního hlediska. Podle něho je prvním stadiem období zákazů koalic, druhým zmírnění a odstranění zákazů a třetím pozitivní koaliční právo, které začíná v Německu za první světové války a vrcholí zakotvením ve výmarské ústavě. (Sinzheimer H., Grundzüge des Arbeitsrechts, Jena 1927, str. 76 až 79.)

¹⁰ S institucemi podobnými koalicím se setkáváme též v předkapitalistických společenských a hospodářských formacích. Počátky organizací zaměstnanců spadají již do doby, kdy vznikla pracovní smlouva. Dělnické koalice mají bezprostřední předchůdce v bratrstvech cechovních tovaryšů za feudalismu. Ta vznikala v rámci cechů zprvu jako bratrstva církevní, později se však osamostatňovala a přebírala světské úkoly. Zabývala se např. pracovními podmínkami tovaryšů, výší jejich mezd, délkou pracovní doby, výší trestu při porušení pracovní smlouvy, otázkou „modrého pondělku“ atd. V XV. století dosáhla bratrstva tovaryšů téměř všude uznání. V XVI. století, kdy vzplanul ostrý boj mezi cechovními mistry a tovaryši, protože mistři z konkurenčních důvodů se bránili osamostatnění tovaryšů, hrála bratrstva tovaryšů významnou úlohu při jejich stávkách a bojkotu. Feudální stát přešel tehdy k zákazu tovaryšských koalic. Zákazy jsou opakovány ve století XVII. a XVIII. Na toto období zákazu tovaryšských koalic navazuje pak doba protikoaličního zákonodárství týkající se dělníků. (Boggs W., Geschichtliche Entwicklung des deutschen Koalitionsrechts, sborník. Koalitionen und Koalitionskampfmittel, vyd. Kaskel W., Berlin 1925, str. 1—12 a Kaskel W., Arbeitsrecht, Berlin 1932, str. 308 a 309.)

¹¹ Tato studie se nezabývá dalším vývojem koaličního práva po první světové válce, kdy se toto právo podstatně mění v důsledku fašistických tendencí v celé řadě evropských zemí.

zákonů zakazujících dělnické koalice, které navazovaly na zákazy starší, jež byly uváděny jako dodatek předpisů upravujících poměry různých živností. Byl to především General Combination Act z r. 1799, jenž byl doplněn zákonem z r. 1800 (39 a 40 Geo III., c 60). General Combination Act stanovil především, že všechna ujednání a sdružení dělníků ke zvýšení nebo snížení pracovní doby jsou protiprávní a trestná (zákaz dělnických koalic). Byla trestána jako spiknutí mnohaletou káznicí. Dále zákon prohlásil, že je protiprávní a trestné odpírat pracovat s jinými dělníky (zákaz bojkotu). Zákon obsahoval též protistávková ustanovení a předpisy chránící přímo či nepřímo stávkokaze.

Proti těmto persekučním zákonům bojovalo anglické dělnictvo až do r. 1824 (5 Geo IV., c 95), kdy byly zákony zrušeny. Kapitalisté prosadili však hned na to r. 1825 nový zákon (6 Geo IV., c 129), který obsahoval v mírnější formě opět zákaz dělnických koalic. Dělnická sdružení byla pokládána za spiknutí a pouze schůze, které se zabývaly úpravou mezd a pracovní doby, byly beztrestné. Nový zákon nebyl však již s to zabránit anglickým dělníkům organisovat se.

Období koaličních zákazů končí v Anglii teprve r. 1871, kdy byla existence odborových spolků potvrzena. Zákonem z r. 1875 (38 a 39 Vict., c 86) bylo koaliční právo dělníkům výslovně přiznáno. K pozitivní, třebaže velmi subtilní úpravě dělnických koalic došlo v řadě zákonů vydaných před první světovou válkou. (Trade Union Acts z r. 1871 a r. 1876, Trade Dispute Act. z r. 1906 a Trade Union Act. z r. 1913).¹²

Také ve Francii byly již od XVI. století vydávány předpisy zakazující koalice tovaryšů v řemeslech. Pro stanovisko francouzské buržoasní revoluce k dělnickým sdružením je charakteristický zákon Le Chapelierův ze 14. července 1791, který vyslovil zákaz dělnických koalic s odůvodněním, že dělnická sdružení jsou prý druhem cechů, jejichž odstranění jest jedním ze základů francouzské ústavy. Příslušníkům téhož povolání bylo např. zakázáno volit funkcionáře a usnášet se ve věcech týkajících se ochrany společných zájmů. Taková ujednání byla prohlášena za nezákonná a jejich iniciátoři měli být potrestáni pokutou až 500 fr. R. 1800 byl vydán další zákon, jenž zakázal každou koalici dělníků směřující k zastavení práce, ke zkrácení pracovní doby nebo ke zvýšení mezd. Napoleonský trestní zákoník (Code Pénal) z r. 1810 trestal (§ 415) koalice dělníků vězením od 1 do 3 měsíců. Dělničtí funkcionáři mohli být trestáni vězením od 2 do 5 let. Ke zmírnění zákazů dělnických koalic došlo

¹² Webb S. a B., Die Geschichte des britischen Trade-Unionismus, Stuttgart 1895, B o g s W., Geschichtliche Entwicklung des deutschen Koalitionsrechts, a G o s s m a n n L., Übersicht über das englische Koalitionswesen unter besonderer Berücksichtigung der Trade Unions, sborník Koalitionen und Koalitionskampfmittel, vyd. Kaskel W., Berlin 1925, str. 15 a 217—224; I n g w e r J., Das Koalitionsrecht der Arbeiter, Vídeň 1909, str. 7—10; K o t e k J., Odborové hnutí zaměstnanců, Praha 1930, str. 257—263.

teprve za druhého císařství zákonem z 25. května 1864. Teprve zákonem z 16. března 1884 byly zákazy odstraněny a odborové organizace výslovně uznány. Některá ustanovení francouzského trestního zákoníku (Code Pénal) byla odstraněna dokonce až r. 1903.¹³

Podobný vývoj byl i v Německu. Na právní předpisy zakazující koalice tovaryšů v řemeslech ze století XVI., XVII. a XVIII. (např. říšský cechovní řád z r. 1731 a pruský „Landrecht“ z r. 1794) navazují zákony proti koalicím dělníků ve století XIX. Protikoaličním zákonem byl ještě pruský živnostenský zákon z r. 1845, jenž trestal úmluvy dělníků o zastavení práce a nátlak na dělníky připojit se k takové úmluvě vězením až do 1 roku. Tvoření dělnických sdružení bez policejního povolení mělo být trestáno čtrnáctidenním po případě čtyřtydenním vězením, pokud trestní zákony nepředpisovaly trest vyšší. Dělníci, kteří svévolně bez zákonných důvodů opustili práci, měli být trestáni až čtrnáctidenním vězením. V pruském živnostenském řádu byla tedy celá řada ustanovení namířených proti dělnickým koalicím a výslovně protistávkového rázu. Naproti tomu živnostenský řád pro severoněmecký „Bund“ z r. 1869 prohlásil koalice zaměstnanců v živnostech, tomuto zákonu podrobených, za beztrestné. Tím začíná v Německu období tolerování a legalisování koalic.¹⁴

Stejný obraz podává vývoj koaličního práva v Rakousku. Také zde období koaličních zákazů navazuje na starší prohibiční zákonodárství namířené proti asociacím tovaryšů v cechovních řemeslech a proti koalicím horníků a čeledí. R. 1870, kdy byl vydán nový koaliční zákon (č. 43/1870 ř. z.), je významným mezníkem. Koaliční zákaz byl omezen a nastalo období tolerování a legalisování dělnických koalic.

*

Nejstarší protikoaliční ustanovení horního práva v českých zemích obsahuje *Ius regale montanorum* (Constitutiones iuris metallici) krále Václava II. z r. 1300. Zakazuje se v něm scházení a nedovolené úmluvy nejen kovářů, ale i jiných dělníků pracujících na dolech.¹⁵ V době pozdější, ve století XV., XVI. a XVII., kdy došlo k velkému rozšíření hornických pořádků, nezasahoval stát zvláštními protikoaličními předpisy horního

¹³ Ingwer J., *Das Koalitionsrecht der Arbeiter*, Vídeň 1909, str. 10 a 11; Stieda W., *Koalitionen und Koalitionsverbote*, Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 5. sv., Jena 1910, str. 897 a 898; Kotek J., *Odborové hnutí zaměstnanců*, Praha 1930, str. 272—276, a Výbor z textů ke studiu obecných dějin státu a práva, Praha 1956, str. 398 a 399.

¹⁴ Bogs W., *Geschichtliche Entwicklung des deutschen Koalitionsrechts*, sborník *Koalitionen und Koalitionskampfmittel*, vyd. Kaskel W., Berlín 1925, str. 16; Ingwer J., *Das Koalitionsrecht der Arbeiter*, Vídeň 1909, str. 12 a 13; Kotek J., *Odborové hnutí zaměstnanců*, Praha 1930, str. 263—270.

¹⁵ „§ 10. Unde omnes coventiculas et conspirationes illicitas non solum inter fabros, sed inter quaslibet societates regiae gratiae sub obtentu ac nostrae mansuetudinis lege penitus prohibemus.“ (Jirěček H., *Codex iuris bohemicí*, sv. I., Praha 1867, str. 312 a 313.)

práva.¹⁶ Stávky a bouře havířů, ke kterým docházelo např. v Kutné Hoře zejména koncem století XV.¹⁷ a v druhé polovici století XVI.¹⁸ byly však krvavě potlačeny a vůdcové trestáni na hrdle pro vzpouru.

Protikoaliční politika feudálního státu projevila se výrazněji při cechovních asociacích tovaryšů. Dočasné omezení cechovní autonomie Ferdinandem I. po r. 1547¹⁹ postihlo také tovaryšské hromady. Svědčí o tom zpráva o potrestání účastníků porady kloboučnických tovaryšů v Praze r. 1548, která byla svolána bez povolení rychtářova.²⁰ V době, kdy vzrůstal rozpor mezi cechovními mistry a tovaryši a kdy docházelo k stávkám a bouřím tovaryšů, zasahoval stát represivně proti cechovním sdružením tovaryšů. První stávky tovaryšů jsou zaznamenány u nás již ve století XIV. (stávka soukenických tovaryšů v Budějovicích r. 1351 a stávka zámečnických tovaryšů v Praze r. 1399). K častým stávkám docházelo u nás později zejména ve století XVI. Cechovním mistrům a městským správám podařilo se zpravidla ve větších městech stávkové hnutí v zárodku udusit. Poměrně snažší pro tovaryše bylo organisovat stávky v menších městech (např. v Lanškrouně r. 1584).²¹ Přesto však docházelo ke stávkám i ve velkých městech a v Praze samé. Stávky končily potrestáním viníků, zejména podněcovatelů stávky, často starších tovaryšů. Krvavě skončila např. stávka pražských tovaryšů pekařských r. 1601. Byla potlačena zásahem civilní milice.²² Městské úřady, aby předešly stávkám, hrozily tresty těm, kteří by se takové vzpoury dopustili. Bezpečnostní řád císaře Rudolfa II. z r. 1598 obsahuje ustanovení namířená výslovně proti tovaryšským spolkům a puntováním.²³ Také v pozdější době, ve století XVII. a XVIII. vyústily rozpory mezi mistry a tovaryši ve stávky tovaryšů (např. vzpoura plátenických tovaryšů v Liberci r. 1722).²⁴

¹⁶ Zycha uvádí, že zmíněné protikoaliční ustanovení *Constitutionum iuris metallici* mělo spíše „platonický význam“ a nebylo již později opakováno. (Zycha A., *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau*, I., Berlin, 1900, str. 310.)

¹⁷ Winter Z., *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906, str. 762.

¹⁸ Winter Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913, str. 432 a 433.

¹⁹ Tamtéž, str. 58—64.

²⁰ Tamtéž, str. 61.

²¹ Tamtéž, str. 421.

²² Tamtéž, str. 427 a 428.

²³ „Přihodilo-li by se také i to, že by nějaké lehkomyšlné tovaryšstvo se spolčiti a puntovati chtělo, skrze což by snad mimo naději některému poctivému člověku anebo komužkoli škoditi se usilovalo: o tom purgmistrům a konšelům měst našich Pražských i správám všech jiných míst poroučeti ráčíme, aby takovým (žádného neušetřující) průchodu nedopouštěli, nýbrž je do vězení vezmouce, na nás to do kanceláře české ihned vznesli, nicméně kdyžby která čeládka cechovní a řemeslnická, spuntující se proti mistrům svým, se vyzdvihla a něco neslušného před sebe bráti chtěla, to vše k skutečnému trestání přivedli.“ (*Die böhmischen Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse vom Jahre 1526 an bis auf die Neuzeit*, Praha 1897, str. 504.)

²⁴ Klíma A., *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955, str. 203 a 204.

Přímé zákazy bratrstev cechovních tovaryšů jsou uvedeny v cechovních předpisech z třicátých let XVIII. století. Řemeslnické generalie ze 16. listopadu 1731 stanovily, že tovaryši nemohou utvořit bratrstvo a nemohou proto mít pečeť bratrstva.²⁵ Tento zákaz potvrdily generální cechovní artikule z 5. ledna 1739.²⁶ Artikule zakazovaly také, aby se tovaryši mezi sebou smluvili, že nebudou pracovat u mistrů za nižší mzdu, než kterou si mezi sebou ujednali. Tovaryš, který by jednal proti tomuto zakazu, měl být považován za pobuřovatele a trestán vrchností nebo magistráty.²⁷

Na koalice tovaryšů v řemeslech a dělníků v manufakturách dopadala ustanovení tereziánského trestního zákoníka (*Constitutio Criminalis Theresiana*) z r. 1768. Čl. 62 jednající o vzpourách a sroceních pokládá za vzpuru také shluknutí více osob, které se shromáždily proti útisku svých pánů, představených a cechů, aby odstranily bezprávi násilím. Do této skutkové podstaty patřila podle okolností i stávka. Jako přitěžující okolnost uváděl zákoník předchozí tajné schůze a úmluvy. Původci srocení propadali hrdelnímu trestu. Tělesných trestů bylo užíváno proti účastníkům srocení.²⁸

Josefínský trestní zákoník z r. 1787 obsahoval ve II. části jednající o politických zločinech a politických trestech protikoaliční ustanovení namířené proti stávkám. Za politického zločince byl pokládán čeledín, jenž odešel ze služby nikoliv za zvláštních okolností uvedených v čeledním řádě nebo který způsobil svému pánu škodu odpíráním jemu příslušející práce nebo zřejmou nedbalostí (§49).²⁹

S protikoaličními ustanoveními setkáváme se také v čeledních řádech XVIII. století.³⁰ Přímé nebo nepřímé zákazy koalic obsahují čelední řády:

²⁵ V čl. 6 tohoto patentu se výslovně uvádí: „...da sie ohne dies keine Bruderschaft ausmachen können.“ Krom toho čl. 10 zakazuje tovaryšům, aby předkládali mistrům své požadavky. (Stát. ústř. archiv, fond patentů č. 1038.)

²⁶ „Nachdem in den Handwerksgeneralien Art. 6 festgesetzt worden, dass die Gesellen keine Bruderschaft ausmachen können, und kein Bruderschaftssiegel mehr haben sollen...“ (Generalzunftartikel für die Zünfte der k. böhmischen Erbländer vom 5. Jänner 1739, Art. XXI., Sammlung k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780, sv. I., Vídeň 1787, str. 224.)

²⁷ „... also ist auch den Gesellen keineswegs erlaubt, unter einander sich zu verbinden, keinen wenigeren Lohn, als welchen sie mit einander verabredet haben, von den Meistern zu nehmen. Wenn aber etwas dergleichen sich dennoch ereignet: so soll derjenige Gesell, der keine Arbeit ohne den zwischen ihnen erhöhten Lohn annehmen wollte, für einen Aufwiegler der Gesellen gehalten, und nach Erkenntniss der Ortsobrigkeit oder des Magistrats mit Arrest, oder anderen Strafen belegt werden. (Tamtéž, čl. XIX., str. 222 a 223.)

²⁸ *Constitutio Criminalis Theresiana*, peinliche Gerichtsordnung, Vídeň 1769, str. 183 a 184.

²⁹ „Als ein politischer Verbrecher ist jener Dienstbot zu behandeln: ... c) der aus dem Dienste ohne die in der Dienstbotenordnung erhaltenen besonderen Umstände entweicht: e) der durch Verweigerung einer ihn obliegenden Dienstverrichtung, oder offenbare Fahrlässigkeit seinem Dienstherrn Schaden verursacht“ (Josephs des Zweiten röm. Kaisers Gesetze und Verfassungen im Justizfache, Praha a Vídeň 1788, str. 54).

³⁰ Pracovnímu poměru čeledí je věnována z velké části studie V. Urfuse, Právní postavení námezdních pracovníků u nás v 16. a 18. století, Právněhistorické studie II.

Marie Terezie z 25. ledna 1765³¹ a Josefa II. z r. 1782 (jeden pro venkovskou čeleď z 30. září 1782³² a druhý pro čeleď městskou z 1. prosince 1782). Pozoruhodná jsou ustanovení josefínského čeledního řádu pro městskou čeleď, kde zákaz koalování čeledi je uváděn v souvislost s ustanoveními proti sběhnutí čeledi a s obligatorním potvrzováním řádného rozvázání předchozího pracovního poměru (tedy s pozdější institucí čeledních knížek).³³ Kolektivní sběhnutí čeledi, jemuž předcházela dohoda čeledi, bylo nesporně důsledkem jejího koalování a bylo vzdálenou obdobou stávky průmyslového dělnictva v epoše kapitalismu.

Zákaz koalic pomocníků v řemeslech obsahuje dále trestní zákoník z r. 1803 („von den schweren Polizei-Uebertretungen und dem Verfahren bei denselben“). Trestem za přestoupení zákazu bylo u iniciátorů a vůdců dělníků ztrestané vězení, po případě, podle toho, šlo-li o tuzemce nebo cizince, odsunutí z provincie nebo z celého státu.³⁴

V mnohem širším rozsahu je obsažen zákaz dělnických koalic v trestním zákoníku z r. 1852 (č. 117/1852 ř. z.). Zákoník znamenal ztrestání

³¹ „Jedoch und nachdeme viele Beschwerden sich ereignen, dass die Dienstbothen keinen Scheu tragen, ihrer Herrschaft nicht nur einen übermässigen Lohn abzufordern, sondern auch solchen abzusetzen, und zum Theil solches nur zum Kleiderpracht, überflüssigen Trinken, und anderen Uppigkeiten anzuwenden, ...“ (Neue Hausgenossen-Gesinde und Dienstbothen-Ordnung z 25. I. 1765, tit. V., § III., Stát. ústř. archiv, fond patentů, č. 1690.)

³² „Eben so sind bey diesen Gesindstellungen alle Einverständnisse des Gesindes, um den Lohn zu steigern, oder sonstige neue die Kräfte des Landmanns übersteigende Forderungen an Kost, und Trunk, Ausnahmen von gewissen Arbeiten, oder Freylassung gewisser Tage von der Arbeit, und zwar vorzüglich, wenn derley Forderungen allgemein geschehen, sorgfältigst hindanzuhalten, und die Urheber solcher unbilligen Forderungen, oder wenn selbe nicht ausgeforscht werden könnten, diejenige, die sie zuerst vorbringen, und unterstützen, mit Arrest oder Strafarbeit zu züchtigen.“ (Ordnung für das Landgesind in Böhmen, Mähren und Schlesien z 30. IX. 1782, § 8, Stát. ústř. archiv, fond patentů č. 2060.)

³³ „§ 25. Verabredungen, und Einverständnisse des Gesindes, um den Dienst zu verlassen, oder durch dieses Mittel höheren Lohn zu erzwingen, werden auf das schärfste verboten. Es ist demnach für Magistrate und Polizeibeamte eine ganz eigene Pflicht, nicht nur gegen solche höchst schädliche und sträfliche Einverständnisse zu wachen, sondern auch die Urheber und Mitschuldigen ohne Nachsicht, und nach Umständen strenge zu bestrafen.“

§ 26. Auf gleiche Art sollen auch diejenigen, die einem flüchtigen Dienstboten Unterkunft, oder Aufenthalt gestatten, nebst dem, dass sie alle Unkosten, und den durch die Flucht dem Gesindhalter verursachten Schaden zu ersetzen haben, mit einer gemessenen Geld- oder Arreststrafe angesehen werden.

§ 27. Um das unzeitige, und muthwillige Dienstverlassen auch von dieser Seite zu hindern, soll jeder Gesindhalter gleich bey dem Eintritte eines Dienstboten die schriftliche Entlassung, oder den sogenannten Abschied des letzten Dienstes begehren, und diesen bei sich so lange aufbewahren, als er den Dienstboten in seinem Dienste behält.“ (Ordnung für das Stadtgesind in Böhmen, Mähren und Schlesien z 1. XII. 1782, Stát. ústř. archiv, fond patentů, č. 2054.)

³⁴ § 299 stanoví: „Bei Verabredungen der Handwerksgesellen, um sich durch gemeinschaftliche Weigerung zu arbeiten oder durch andere Mittel einen höheren Tag- oder Wochenlohn, oder andere Bedinungen von ihren Meistern zu erzwingen, sind die Rädelsführer mit durch Fasten und Züchtigung verschärftem Areste von drei Tage bis zu einer Woche zu bestrafen; und nachdem sie entweder Eingeborene oder Ausländer sind, aus der Provinz oder den sämtlichen Erbländern abzuschaffen.“ (Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache für die deutschen Staaten der österreichischen Monarchie von dem Jahre 1798 bis 1803, str. 460.)

koaličního zákazu. To spočívalo především v tom, že byl rozšířen okruh osob, jejichž koalice byly zapovězeny. Zákoník z r. 1803 týkal se jen tovaryšů v řemeslech, avšak zákoník z r. 1852 rozšířil tuto záповěď na dělníky horní a hutní, pomocníky zaměstnavatelů (živnostníků, továrníků a podnikatelů práce), učedníky, čeledíny, a vůbec dělníky. Zákaz nabyl universální povahy, protože se týkal koalic všech dělníků bez rozdílu. Za koalice byla pokládána úmluva směřující k tomu, aby společným odepřením práce nebo jinými prostředky byla vynucena na zaměstnavatelích vyšší denní nebo týdenní mzda nebo jiné pracovní podmínky. Také tresty ukládané vůdcům stávkového hnutí byly zvýšeny proti r. 1803. Přestupek se totiž trestal vězením od 8 dnů do 3 měsíců. Vyhoštění tuzemců z korunní země a cizinců z celé říše bylo přitom zachováno (§ 481).³⁵

Trestní zákoník z r. 1852 obsahoval též zákaz koalic zaměstnavatelů (živnostníků, továrníků, podnikatelů nebo žadatelů služeb). Ti byli trestáni za přestupek, sjednali-li mezi sebou úmluvu, aby vymohli nějakou změnu v pracovních nebo mzdových poměrech, nebo aby zvýšili nebo snížili cenu zboží nebo práce (§ 479). Výše trestů se řídila podle důležitosti zboží nebo práce. Trestem bylo vězení a krom toho u představených živností zbavení úřadu představeného s výrokem, že jsou k němu i v budoucnu nezpůsobilí. Mírněji se trestala spoluvina (§ 480).

Šlo tu tedy o ustanovení protimonopolní, charakteristické pro předmonopolní kapitalismus. Okolnost, že zákon stavěl vedle zákazu dělnických koalic zákaz koalic zaměstnavatelských, vyvolávala klamné zdání, že stát je nadtřídní. Je nutno při tom zdůraznit, že zaměstnavatel a zaměstnanec si byli v zákazu rovni jen formálně a nikoliv fakticky. Zaměstnavatelé měli ve srovnání s dělníky nepoměrně větší možnost, jak je zdůrazněno vpředu, obcházet zákon a sjednávat koalice ilegální. Formální rovnost v koaličním zákazu mezi zaměstnavateli a zaměstnanci skrývala tedy v sobě nerovnost faktickou.

Proti dělnickým koalicím bylo používáno též ustanovení trestního zákoníka z r. 1852 o tajných společnostech (§ 286—299). Tyto předpisy postihovaly ovšem dělnické koalice, které již měly organizační základ, tedy ilegální odborové organizace. Trestáni byli i prostí členové těchto organizací (za účast na schůzích, dopisování s organizací atd.) a sice trestem vězení od 1 do 3 měsíců a při opakování vězením od 3 do 6 měsíců (§ 289).

Protikoaliční ráz měla i některá ustanovení živnostenského řádu z r. 1859 (č. 227/1859 ř. z.). Tak např. pomocníkům bylo zapovězeno sjednávat dohody o tom, aby si vynutili zastavením práce nebo jinými prostředky na svých zaměstnavatelích určité pracovní podmínky (§ 77).

³⁵ Na toto protikoaliční ustanovení odkazoval obecný horní zákon z r. 1854 (č. 146/1854 ř. z.), pokud šlo o úmluvy horních a hutních dělníků, aby si tito vynutili vyšší mzdu nebo jiné podmínky odpíráním práce, protivením ve službě nebo jinými prostředky (§ 204).

Spolkový zákon z r. 1867 (č. 134/1867 ř. z.), který znamenal jinak značné uvolnění spolkového práva, nezměnil ničeho na tomto tvrdém režimu dělnických koalic. Nicméně však přes tyto zákazy budovalo dělnictvo své odborové organizace. Funkci odborových organizací plnily spolky na podporu dělníků, které vyplácely členům podpory v případě nemoci, dočasné pracovní nezpůsobilosti atd. Takové spolky byly pokládány buržoasií za méně nebezpečné³⁶ a proto je buržoasie dělníkům doporučovala, aby se s nimi spokojili. Podpůrné spolky byly nesporně školou dělnické solidarity a vytvářely předpoklady pro pozdější rozvitou odborářskou a politickou činnost dělnictva. Vlastní odborové organizace, jejichž účelem byla pro dělníky příznivější úprava mezd, pracovní doby atd. a v nichž se mohla projevit solidarita dělnictva na širším základě, podléhaly však zákazu.

*

Jakmile došlo r. 1867 v Rakousku k uvolnění práva spolčovacího a shromažďovacího, začali se dělníci domáhat i svobody koaliční. Příslibem dělníkům byla vládní osnova nového trestního zákoníku, kterou předložila vláda parlamentu 26. června 1867.³⁷ V tomto návrhu chyběla ustanovení § 479 až 481 trestního zákoníku z r. 1852 namířená proti koalicím.³⁸ Parlamentní výbor pro trestní zákoník vyslovil se pro vypuštění protikoaličních ustanovení.³⁹ Návrh trestního zákoníku však v parlamentě nakonec neprošel a tak vše zůstalo při starém.

R. 1868 byl podán ve vídeňském parlamentě návrh posl. dr. Rosera⁴⁰ o zkrácení pracovní doby. Uprostřed své řeči objasňující návrh dotkl se dr. Roser také požadavku odstranění zákazu koalic a „zavedení koaličního práva“. Toto prohlášení bylo doprovázeno bouřlivými projevy souhlasu parlamentní galerie.⁴¹ Jediným pozitivním výsledkem vystoupení dr. Rosera bylo však pouze schválení 12členného parlamentního výboru, který se měl zabývat dělnickými otázkami a zejména otázkami pracovní doby.⁴²

Boj dělnictva za koaliční svobodu vrcholil v prosincových dnech r. 1869. 1. prosince vyzval vůdce vídeňského dělnictva Ondřej Scheu dělníky, aby uspořádali masovou demonstraci 13. prosince u příležitosti zahájení za-

³⁶ Z řeči posl. Steffense v posl. sn. říš. rady 10. II. 1870, těsn. zpr. zas. 5, sch. 19, str. 353.

³⁷ Těsn. zpr. posl. sn. říš. rady zas. 1, sch. 13, str. 248.

³⁸ Řeč posl. Hanische 15. XII. 1869, těsn. zpr. posl. sn. říš. rady zas. 5, sch. 19, str. 355.

³⁹ Ingwer J., Das Koalitionsrecht der Arbeiter, Vídeň 1909, str. 16.

⁴⁰ Lékař dr. Roser, jehož povolání dalo mu poznat bídu dělnictva, byl tehdy v parlamentě jediným tlumočnickem dělnických požadavků.

⁴¹ Řeč posl. dr. Rosera v posl. sn. říš. rady 19. I. 1869, těsn. zpr. zas. 1, sch. 156, str. 4783; Brügel L., Soziale Gesetzgebung in Österreich von 1848 bis 1918, Vídeň a Lipsko 1919, str. 64; Ingwer J., Das Koalitionsrecht der Arbeiter, Vídeň 1909, str. 16 a 17.

⁴² Řeč. posl. dr. Rosera v posl. sn. říš. rady 19. I. 1869, zas. 1, sch. 156, str. 4785.

sedání říšské rady.⁴³ Před ohlášenou manifestací zesílila vídeňská vláda persekuční opatření proti sociálním demokratům. Ministr Giskra rozeslal oběžník všem místodržitelům, v němž uložil státním orgánům rozpustit všechny již zřízené sociálně demokratické organizace a nově se tvořící zakázal. Policejní úředníci měli rozpustit každé shromáždění nebo schůzi, která by měla sociálně demokratický ráz.⁴⁴ To vše však nezabránilo vídeňským dělníkům uspořádat imposantní masovou manifestaci, která poprvé ukázala vídeňské buržoasii sílu dělnické solidarity.

V předvečer manifestace, v neděli 12. prosince, sešli se vídeňští dělníci v počtu asi 600 na přípravné schůzi, kde byla jednohlasně přijata resoluce, jež měla být čtena na velké manifestaci příštího dne. Dělníci prováděli intenzivní agitaci.⁴⁵ 13. prosince zastavily téměř všechny vídeňské továrny práci. Potom dělníci táhli na „Paradeplatz“, kde pořadatelskou službu obstarávali členové dělnického vzdělávacího spolku. Městský tisk odhadoval počet účastníků manifestace na 20 000 až 30 000.⁴⁶ Mezi účastníky bylo dosti českých dělníků pracujících ve Vídni a přítomna byla i dělnická delegace z Brna. Shromáždění přijalo s bouřlivým souhlasem petici, ve které se mimo jiné žádalo uzákonění neomezené koaliční svobody.⁴⁷ Shromáždění zvolilo deputaci skládající se z dělníků Hartunga, Baudische (mluvčího českých dělníků pracujících ve Vídni),⁴⁸

⁴³ Ingwer J., Das Koalitionsrecht der Arbeiter, Vídeň 1909, str. 17.

⁴⁴ Baráková „Svoboda“ z 10. XII. 1869.

⁴⁵ Agitační leták měl toto znění: „Brüder Arbeiter! Am 13. Dezember tritt nach langer Pause der Reichsrat wieder zur Beratung zusammen. Bei der letzten langen Session wurde auf uns Arbeiter vergessen. Dass dies bei der heurigen Session nicht wieder geschieht, wollen wir ihm erinnern, dass Arbeiter existieren und ihm vor dem Abgeordnetenhaus einen Besuch abstatten. Brüder, es handelt sich nicht um eine Gewalttat, sondern nur um eine imposante Demonstration, die zeigen soll, wie viel eigentlich Arbeiter in Wien existieren. Wir rechnen auf die Anwesenheit von 40 bis 60.000 Mann. Brüder, wir rechnen darauf, dass ihr nicht fehlen werdet. Gruss und Handschlag.“ („Politik“ z 15. XII. 1869.)

⁴⁶ „Wiener Zeitung“ a „Prager Zeitung“ ze 14. XII. 1869, „Politik“ z 15. XII. 1869 a „Slovan“ z 18. XII. 1869.

⁴⁷ „An das k. k. Staatsministerium! Bestimmt durch das entschiedene Auftreten der grossen Volksmassen, welche heute am Eröffnungstage des Reichsrates erschienen sind, um den so oft in Versammlungen und durch Petitionen ausgesprochenen Forderungen Nachdruck zu geben, haben die Unterfertigten beschlossen, das Ministerium zu ersuchen, im Interesse der Wohlfahrt des österreichischen Volkes dahin zu wirken, dass der Beginn der Reichsratssession das unbeschränkte Koalitionsrecht bewilligt und das Gesetz über die Zwangsgenossenschaften beseitigt werde; dass ferner noch im Laufe dieser Session dem Reichsrate eine Vorlage gemacht werde bezüglich der Herstellung des völlig freien Vereins- und Versammlungsrechtes, der absoluten Pressefreiheit und der Einführung des gleichen und direkten Wahlrechtes.

Wir unterlassen hiebei nicht, das Ministerium daran zu erinnern, dass das Volk Bürgerschaft verlangt für den Frieden und Freiheit, und zwar die Beseitigung der stehenden Heere durch die Einführung der allgemeinen Volksbewaffnung.

Sollten die erwähnten Forderungen in dieser Reichsratssession nicht berücksichtigt werden, so dürfte es möglich sein, dass das Volk wiederholt in grösseren Massen erscheint um seinen Willen kund zu geben.“ („Politik“ z 15. XII. 1869.)

⁴⁸ Šolle Zd., Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi, Praha 1953, str. 57.

Gehrkeho, Häckera, Dorsche, Pfeiffera, Aichingera, Schöffnera, Berky a Schönfeldera, která se odebrala k předsedovi kabinetu hr. Taaffemu. Ten však přijal jen tříčlennou deputaci skládající se z Hartunga, Pfeiffera a Baudische. Taaffe se vyhnul tomu, aby zaujal k dělnickým požadavkům stanovisko a slíbil pouze, že petici odevzdá ministerské radě. Velmi příkře se však vyslovil proti demonstraci, která prý vede k revoluci a liberální vládě ztěžuje situaci. To dalo podnět k ostré výměně názorů se členy delegace. Když odpověď Taaffeho byla oznámena čekajícím dělníkům, ozývaly se výkřiky „To není dostatečná odpověď!“⁴⁹

V odpoledních hodinách konala se další velká dělnická schůze v Zobelově pivnici, na níž podali členové deputace zprávu o přijetí Taaffem. Také zde bylo jednání Taaffeho kritisováno.

13. prosinec přesvědčil vídeňskou buržoasii o síle dělnické solidarity a také o tom, že dělnictvo z velké části jde za sociálními demokraty. Měšťanský tisk z této doby nezanechává o tom pochybností. Tak např. německy psaná staročeská „Politik“ uvádí, že demonstrace podala důkaz o tom, bylo-li ještě o tom pochybováno, jak dobře je organisována strana dělníků a jak jde za svými vůdci.⁵⁰ Po manifestaci sáhla vídeňská vláda k persekčním opatřením vůči dělnictvu a jeho vůdcům. 14 předních organisátorů manifestace, mezi nimi Baudisch, bylo odsouzeno na dlouhá léta do žaláře. Středisko vídeňských socialistů, Dělnický vzdělávací spolek, byl rozpuštěn.⁵¹

Hnutí vídeňského dělnictva mělo ohlas také mezi českými dělníky. Pražští dělníci se shromáždili 2. ledna 1870 v tělocvičně „Sokola“. Schůze se zúčastnilo na 4000 dělníků. Předsedou shromáždění byl zvolen Petr, příbuzný F. L. Chleboráda. Jednalo se zejména o požadavku koaliční svobody, jenž byl též jako první bod zařazen do odhlasované resoluce.⁵² 27. března konala se pak další schůze v Konviktě, kde bylo usneseno zřizovat odborné spolky jednotlivých řemesel.⁵³

Hnutí dělnictva přinutilo vídeňský parlament, aby se zabýval otázkou koaličního práva dělníků. Okolnost, že jednání v parlamentě bylo pod tla-

⁴⁹ „Národní listy“ ze 16. XII. 1869 a „Slovan“ z 18. XII. 1869.

⁵⁰ „Politik“ z 15. XII. 1869.

⁵¹ Šolte Zd., „Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi“, Praha 1953, str. 57, a „Politik“ z 24. XII. 1869.

⁵² „My shromáždění dělníci po všestranném a zralém uvážení prohlašujeme: 1. Právo volného spolčování a smlouvání se (právo koaličné) jest jedno z nejnnutnějších podmínek k zdárnému vývoji otázky dělnické. Uznáváme proto za nezbytnou potřebu, aby zrušeny byly zákony obmezující přirozené právo dělníkův, spolčovati a smlouvati se na obhájení ohrožených zájmů svých; uznáváme za povinnost každého dělníka, aby ze všech sil svých a všemi zákonnými prostředky se přičinil o dobytí práva koaličního...“ („Svoboda“ z 10. I. 1870.)

⁵³ Horáček C., Počátky českého hnutí dělnického, Praha 1933, str. 61.

kem dělnictva, byla konstatována i v parlamentní debatě.⁵⁴ Vláda však z prestižních důvodů tuto skutečnost popírala.⁵⁵

Dalším důvodem vydání koaličního zákona byl hospodářský liberalismus vládnoucích kruhů.⁵⁶ O tom podává svědectví důvodová zpráva připravovaného zákona, která je psána zcela v duchu liberální hospodářské politiky. Uvádí se v ní mimo jiné, že omezení svobodného prodeje pracovní síly, zejména odpírání dělníkova práva zhodnotit svou práci co nejdráže, se odmítá z vědeckého a praktického hlediska. Odsuzují se zásahy státu do volného tvoření mezd. Zákaz koalic spočívá prý na zcela pochybných představách a znamená zásah do vlastnictví. Autoři zákona prohlašovali, že práce je zboží a má hodnotu a cenu. Její cena řídí se podle zákona nabídky a poptávky. Vlastníci tohoto zboží, dělníci, mají prý mít s ním nesporné disposiční právo. K tomuto právu patří též oprávnění použít všech prostředků své vlastnictví co nejvýhodněji prodat. Má-li takové právo jednotlivec, lze prý těžko najít přijatelný právní důvod, proč by nemělo dojít ke sdružení za tímto cílem.⁵⁷ (11)

Poslanecká sněmovna zahájila projednávání návrhu⁵⁸ 14. prosince 1869 po jeho předložení tehdejším ministrem spravedlnosti dr. Herbstem.⁵⁹ Pod tlakem dělnictva probíhalo jednání v parlamentě poměrně rychle. Již příští den 15. prosince 1869 byl návrh projednán v prvním čtení. Při této příležitosti vznikl spor, zda má být osnova přikázána parlamentnímu výboru pro trestní zákoník, protože šlo o ustanovení trestnímu zákoníku derogující, nebo zvláštnímu 12člennému výboru, který byl zvolen na návrh dr. Rosera a jehož úkolem bylo zabývat se pracovními poměry dělníků.⁶⁰ Většina sněmovny se tehdy vyslovila pro druhé řešení a tak byl návrh přikázán zvláštnímu výboru.⁶¹ V něm probíhalo jednání poměrně rychle, takže zpráva výboru mohla být předložena plénu 10. února 1870.⁶² Výbor zaujal k vládní předloze meritorně stanovisko zásadně kladné. Byly pouze navrženy stylistické úpravy § 3 (koalice zaměstnavatelů), které nic neměnily na celkové linii zákona. Výbor se jinak postavil na posici obhájce vládního návrhu a snažil se čelit očekávaným námitkám z pléna proti omezení koaliční svobody tvrzením, že vlastně o omezení koaliční svobody nejde, avšak o její zajištění. Při tom bylo

⁵⁴ Řeč posl. Skeneho 10. II. 1870, těsn. zpr. posl. sn. říš. rady, zas. 5, sch. 19, str. 351 a 352.

⁵⁵ Řeč. min. sprav. dr. Herbst 10. II. 1870, tamtéž, str. 360.

⁵⁶ Vládní osnova byla parlamentu předložena ministerstvem Taaffeovým, v němž měli němečtí liberálové silné posice. Jejich vliv byl ještě zesílen v kabinetu Hasnerově, jenž 1. února 1870 vystřídal kabinet Taaffeho.

⁵⁷ Příl. k těsn. zpr. posl. sn. říš. rady č. XLVI.

⁵⁸ Příl. k těsn. zpr. posl. sn. říš. rady č. XIII.

⁵⁹ Příl. zpr. posl. sn. říš. rady, zas. 5, sch. 1, str. 14.

⁶⁰ Viz pozn. č. 42.

⁶¹ Těsn. zpr. posl. sn. říš. rady, zas. 5, sch. 2, str. 24 a 25.

⁶² Tamtéž, zas. 5, sch. 3, str. 33.

zdůrazňováno, že neomezená koaliční svoboda by znamenala anarchii.⁶³ 10. února 1870 byla zahájena v poslanecké sněmovně o osnově zákona rozprava (druhé čtení). Zpravodajem byl poslanec Klun. Všichni řečníci se vyslovili formálně pro koaliční svobodu, ovšem vesměs pro koaliční svobodu spoutanou omezeními, které přinášel návrh. Taková svoboda byla pro vládnoucí buržoasii přijatelná. Navržená omezení byla odůvodňována anglickými zkušenostmi po odstranění koaličního zákona z r. 1824.⁶⁴ Proto řečníci vyslovující se pro návrh líčili temnými barvami hospodářské poměry, byla-li by dělníkům poskytnuta koaliční svoboda na širším základě, než jak stanovil návrh.⁶⁵ Pouze ojediněle se ozývaly hlasy poukazující na nesrovnalost mezi § 1 osnovy zrušujícím omezení koalic a § 2 prohlašujícím úmluvy dělníků za neúčinné, tedy koaliční svobodu opět omezující. Proti ústupkům dělnictva a pro status quo vyslovil se pouze posl. Skene z Moravy. Kritisoval návrh jako unáhlený, jenž prý nepovede k uklidnění dělníků.⁶⁶ Poslanecká sněmovna přijala však nakonec vládní návrh jen s menšími změnami navrženými výborem.

Při jednání v panské sněmovně byli nuceni obhájci vládní osnovy objasnit, proč § 2 prohlásil koaliční úmluvy za právně neplatné a neodňal pouze žalovatelnost nárokům z těchto úmluv vyplývajícím. Při pouhém odnětí žalovatelnosti nároků vyplývajících z úmluv nemohla být totiž zpět požadována již zaplacená peněžní částka. Autoři zákona chtěli však finančně poškodit odborové organizace dělníků, a proto vládní návrh prohlašoval koaliční úmluvy za neplatné a tím odnímal členským příspěvkům odborových organizací dělníků jakýkoliv charakter závaznosti. Členové odbor. organizace mohli se tak kdykoliv dožadovat navrácení členských příspěvků, pokud nešlo o dobrovolné dary. Z těchto důvodů pouhé odnětí žalovatelnosti úmluv buržoasii nevyhovovalo. Ta potřebovala prohlášení neplatnosti úmluv, jak zaváděl vládní návrh schválený v poslanecké sněmovně. Proto i panská sněmovna návrh 24. března 1870 přijala.⁶⁷

*

Koaliční zákon z r. 1870 nevyhlásil koaliční svobodu dělníků a neformuloval pozitivně jejich koaliční právo.⁶⁸

Kladem koaličního zákona bylo výslovné odstranění koaličních zákazů (§ 1). Tato relativní výhoda poskytnutá dělníkům byla vyvážena novými

⁶³ Zpráva výboru pro úpravu poměrů dělníků ze 4. II. 1870, příl. k těsn. zpr. posl. sn. říš. rady č. XLVI, str. 606 až 608.

⁶⁴ Řeč. posl. K ü b e c k a 10. II. 1870, těsn. zpr. posl. sn. říš. rady, zas. 5, sch. 19, str. 349—351 a řeč. posl. S t e f f e n s e, tamtéž, str. 355 a 356.

⁶⁵ Řeč. posl. M a y r h o f e r a 10. II. 1870, těsn. zpr. posl. sn. říš. rady, zas. 5, sch. 19, str. 348 a 349 a posl. H a n i s c h e, tamtéž, str. 355 a 356.

⁶⁶ Řeč. posl. S k e n e h o, tamtéž str. 351 a 352.

⁶⁷ Wiener Zeitung z 25. III. 1870.

⁶⁸ Tato studie se omezuje pouze na rozbor ustanovení koaličního zákona, které se vztahují na koalice dělníků a nikoliv zaměstnavatelů.

omezeními koaliční svobody (§ 2 a 3). Omezení byla výkupným, které mělo dělnictvo zaplatit za relativní pokrok spočívající v odstranění protikoaličních trestních předpisů.

Pojem dělnické koalice a její účel je v zákoně uveden jednak přímo a jednak nepřímo. Přímá definice koalice je uvedena v § 2, jenž obsahuje ustanovení koaliční svobody omezující. Krom toho zákon v § 1 zrušuje předpisy trestního zákoníku, jež také definují pojem koalice. Obě definice jsou v zásadě shodné, což opravňuje k tvrzení, že zákonodárce koaličního zákona převzal pojem dělnické koalice z trestního zákoníku.

V trestním zákoníku (§ 481 zák. č. 117/1852 ř. z.) je dělnická koalice definována jako úmluva mezi dělníky horními a hutními, řemeslnickými tovaryši, pomocníky zaměstnavatelů (živnostníků, továrníků, podnikatelů a poskytovatelů služeb), učedníky, čeledíny nebo vůbec dělníky, aby vynutili společným odepřením práce nebo jinými prostředky na zaměstnavatelích vyšší mzdu denní nebo týdenní nebo jiné podmínky. Účelem dělnické koalice je tedy vynucení na zaměstnavatelích vyšší mzdy nebo jiných pracovních podmínek. Jde tu nejen o dělnickou koalici mající formu odborové organizace, nýbrž i o pouhé úmluvy zúčastněných dělníků bez pevné organizační základny.

Koaliční zákon definoval (§ 2) dělnickou koalici jako úmluvu pracujících (tovaryšů, pomocníků, osob služebných nebo jiných dělníků ze mzdy) za tím účelem, aby si společným zastavením práce vynutili vyšší mzdu nebo lepší pracovní podmínky. Jiný účel má však dělnická koalice, o níž se také zmiňuje koaliční zákon (též § 2) a sice úmluva učiněná k podpoření těch, kteří při shora zmíněných úmluvách setrvají, nebo na újmu těch, kteří se jich odřekli.

Za právně neplatné byly prohlášeny dělnické koalice definované v § 2. S těmito koalicemi byly spojovány též trestní sankce uvedené v § 3. To mělo pro dělníky nemalý praktický význam. Dělnické koalice vybočující z rámce § 2 nemohly být bez právní závaznosti a nebyly též trestné. Proto bylo velmi významné, jak vyložila judikatura „vyšší mzdu“ a „lepší pracovní podmínky“, s kterými operoval § 2.

Dělníci vstoupili např. do stávky, aby přinutili zaměstnavatele nezbraňovat jim vstoupit do organizace, která nemusela být koalicí v technickém slova smyslu, jak ji definoval koaliční zákon v § 2. Potom ovšem se na tuto úmluvu o stávce nevztahovala ustanovení koaličního zákona. Rovněž úmluva o stávce, kterou měl být zaměstnavatel přinucen splnit povinnosti uložené mu zákonem (např. provést opatření na ochranu zdraví a života dělníků), propustit pro dělníky nepřijatelného dozorce nebo spoludělníka anebo uznat dělnické důvěrníky, nespadala pod § 2 a v důsledku toho se na ni nevztahovaly trestní sankce uvedené v § 3. Tak tomu mělo být rovněž s „obrannou stávkou“ vedenou za účelem zacho-

vání mezd. Zde však judikatura přispěchala na pomoc zájmům kapitalistů násilným výkladem „vyšší mzdy“ a „lepších pracovních podmínek“, aby bylo možno pod tyto pojmy subsumovat „dosavadní mzdu“ a „dosavadní pracovní podmínky“. Učinil tak rakouský kasační dvůr v plenárním rozhodnutí z 29. září 1896, č. 14.319 (č. sb. 2033). V nálezu se uvádí mimo jiné, že zákon může brát za základ, kdykoliv mluví o „snížení mezd“, „vyšší mzdě“, „příznivějších“ nebo „nepříznivějších“ pracovních podmínkách, jen ony mzdové tarify a pracovní podmínky, které odpovídají dočasné hospodářské konstelaci, zvláště dočasnému poměru poptávky k nabídce. Má-li koalice za účel dosáhnout odchylky od těchto mzdových tarifů nebo pracovních podmínek odpovídajících všeobecným hospodářským zájmům určitého území a tudíž normálních mzdových tarifů a pracovních podmínek, tu můžeme mluvit právem o vyšší nebo nižší mzdě, příznivějších nebo nepříznivějších pracovních podmínkách ve srovnání s normální mzdou a normálními pracovními podmínkami. Již okolnost, že jednotlivci se nepřipojují k usnesení koalice o zachování mzdových tarifů, dokazuje prý, že jsou hospodářské podmínky pro změnu mzdových tarifů a v pokusu donucení tuto změnu odvrátit je prý nutno spatřovat trestní jednání.⁶⁹ Zkrátka „vyšší mzda“ a „lepší pracovní podmínky“ nebyly chápány jako rozdíl mezi mzdou dosavadní a požadovanou, resp. pracovními podmínkami dosavadními a požadovanými, nýbrž jako rozdíl mezi předpokládanou mzdou „normální“ a požadovanou, resp. pracovními podmínkami, „normálními“ a požadovanými. Při zjišťování oné předpokládané „normální“ mzdy a „normálních“ pracovních podmínek otvíralo se justici široké pole volného výkladu, při němž se projevovala třídnost soudů.

Pro dělnictvo bylo důležité, že zákon odňal v § 2 dělnickým koalicím tam uvedeným právní platnost. To znamenalo, že plnění koaličního ujednání nebylo možno vymáhat od účastníků žalobou. Zavázal-li se dělník stávkovat a svůj závazek nesplnil, nemohl být pro nesplnění závazku žalován. Ovšem přiznání žalovatelnosti ujednáním o stávkách přineslo by dělníkům sotva nějakou výhodu. Než by došlo k soudnímu řízení se stávkokazy, byla by asi stávka již dávno skončena. Krom toho je třeba ještě

⁶⁹ „.... Denn das Gesetz kann, wenn es von „Lohnverringering“, „höheren Lohn“, „günstigeren“ oder „ungünstigeren“ Arbeitsbedingungen spricht, nur die der jeweiligen volkswirtschaftlichen Konstellation, insbesondere dem jeweiligen Verhältnis der Nachfrage zum Angebot entsprechenden Lohnsätze und Arbeitsbedingungen zur Grundlage haben. Bezweckt die Koalition eine Abweichung von diesen den allgemeinen wirtschaftlichen Interessen eines bestimmten Territoriums korrespondierenden und darum normalen Lohnsätzen oder Arbeitsbedingungen, so kann mit Recht von höheren oder niedrigerem Lohn günstigeren oder ungünstigeren Arbeitsbedingungen im Vergleich zum normalen Lohn und normalen Bedingungen gesprochen werden. ... Schon der Umstand, dass einzelne Individuen sich dem die Lohnsätze aufrechthaltenden Beschluss der Koalition nicht-fügen, beweist, dass wirtschaftliche Bedingungen für eine Aenderung der Lohnsätze vorhanden sind, und es liegt in dem Versuch, durch Zwang diese Aenderung hintanzuhalten, das Strafbare des in concreto in Frage stehenden Tuns ...“ (Ingwer J., Das Koalitionsrecht der Arbeiter, Vídeň 1909, str. 33.)

uvážít, že stávkokazy nebyli obyčejně dělníci, kteří se zprvu ke stávce zavázali a potom svůj závazek nesplnili, nýbrž obyčejně dělníci, kteří na závodě dosud nepracovali.

Koaliční zákon se však neomezil na to, že odňal úmluvám uvedeným v § 2 žalovatelnost. Zákon je prohlásil za neplatné. Nešlo tu tedy ani o obligatio naturalis, která nepřipouštěla vymáhání plněného, nýbrž o jednání nulitní, kdy navrácení plněného mohlo být vymáháno žalobou. Prakticky to znamenalo, že finanční oběti, ke kterým se dělníci zavázali na základě koaliční úmluvy, nebyly právně závazné a účastníci koalice je mohli kdykoliv požadovat nazpět, pokud nešlo o dary. Kapitalističtí zaměstnavatelé měli tak možnost kdykoliv ohrozit nebo přímo rozvrátit finance odborných organizací zagitováním nebo přímo podplacením některých členů těchto organizací, kteří by požadovali navrácení svých příspěvků. O to také autorům zákona šlo, jak ukázala vpředu zmíněná rozprava v panské sněmovně říšské rady.

Protidělnický charakter koaličního zákona tkvěl především v tom, že obsahoval ustanovení sloužící přímo k ochraně stávkokazů. Je pozoruhodné, jakým licoměrným způsobem byly tyto předpisy autory zákona obhajovány. Stávkokazectví bylo hájeno pod heslem „svobody práce“ a na jeho obhajobu bylo dokonce argumentováno „právem na práci“. Tímto způsobem mluvil v parlamentě tehdejší ministr spravedlnosti, liberál dr. Herbst a nejinak hovořil i ministr obchodu Plener.⁷⁰

Ochranu stávkokazům poskytovala ustanovení § 2 a 3 koaličního zákona. Ochrana § 2 byla občanskoprávní. Koaliční úmluva, kterou se dělníci zavázali stávkovat, byla bez právní závaznosti. Krom toho bez právního účinku byly úmluvy učiněné na újmu stávkokazů.

Mnohem významnější byla trestněprávní ochrana poskytována stávkokazům v § 3. Kdo překážel stávkokazu zastrašováním nebo násilím přimout práci, dopustil se přestupku, na nějž byl stanoven trest vězení od osmi dní do tří měsíců. Zde se opět otvíralo široké pole justici pro třídní výklad, zejména pojmu zastrašování. Za zastrašování byly rakouskými soudy pokládány urážky stávkokazů stávkujícími⁷¹ a dokonce i pouhé

⁷⁰ ... und wenn es sich auch um den Untergang von Hunderten von Familien handeln sollte, sollte die Gesetzgebung deshalb, weil sich jemand in Übereilung, hingerissen durch die Aufregung eines Ortes, indem sich Tausende seiner Genossen befinden, um durch andere Verhältnisse zu einem unvorsichtigen Schritte verleiten liess, soll er deswegen für die Gesetzgebung in unwiderruflicher Weise auf das natürliche Recht, auf das Recht zu arbeiten und sich seinen Lebensunterhalt zu verdienen, dergestalt verzichtet haben, dass man ihm vom Richter dazu verhalten kann.“ (Řeč min. dr. Herbst 10. II. 1870, těsn. zpr. posl. sn. říš. rady, zas. 5, sch. 19, str. 361.) „Wir sind keine Freunde von Bevormundungen durch den Staat, aber hier war es Pflicht des Staates einzugreifen, um das Recht auf Arbeit nicht zu gefährden.“ (Řeč min. Plener 10. II. 1870, tamtéž, str. 363.)

⁷¹ „Neben dem Falle der Anwendung von Gewalt spricht es (das Gesetz) von Einschüchterungsmitteln überhaupt. An sich betrachtet kann nicht zweifelhaft sein, dass nach der Individualität des Angegriffenen als solche Mittel gewiss auch Beschimpfungen oder sonstige Ehrenverletzungen... ebenso dienstbar sein können wie etwa die Ankündi-

označení stákokaze slovem „stávkokaz“. § 3 umožnil také stíhat stávkové hlídky.

Skutečný obraz omezování koaliční svobody v Rakousku koncem minulého století nelze však získat pouze rozбором koaličního zákona. § 3 tohoto zákona stanoví, že přestoupení jeho předpisů trestá se jako přestupek „není-li se strany jeho činu v zákoně trestním nic přísnějšího stanoveno“. Tím odkázal koaliční zákon přímo na trestní zákoník a otevřel dveře konkurenci přestupku koaličního zákona s trestními činy trestního zákoníka. Při řešení složitých otázek konkurence soudy docházelo k výkladu právních předpisů namířenému proti dělnické třídě. Nejzávažnější pro dělnictvo byla konkurence přestupku § 3 koaličního zákona se zločinem vydírání § 98 trestního zákoníka. Skutkové podstaty obou trestních činů se lišily pouze znaky kvantitativními. Třídní justici se otevřelo právě zde široké pole výkladu obou zákonů proti zájmům dělnictva. Stávkující dělníci byli často trestáni pro zločin vydírání, ačkoliv na jejich čin bylo jediné správné použít předpisů § 3 koaličního zákona.

Předpisy protikoaličního rázu byly však i v živnostenském řádu (č. 227/1859 ř. z.). Porušil-li zaměstnavatel pracovní smlouvu, a přerušil-li pracovní poměr, mohl být odsouzen podle § 84 ř. z. pouze k náhradě ušlé mzdy za 14denní výpovědní dobu. Učinil-li totéž dělník, např. tím, že vstoupil do stávky, mohl na něm žádat jeho zaměstnavatel náhradu utrpěné škody a dělník mohl být přinucen pracovat do uplynutí výpovědní lhůty. Krom toho mohla být dělníku uložena pokuta až 1000 K nebo uvaleno naň vězení až do tří měsíců. Tato nesrovnalost mezi právy a povinnostmi obou stran pracovního poměru v živnostenském řádu vystupovala velmi křiklavě do popředí v případě stávky dělníků a měla proto výslovně protikoaliční ráz.

Protikoaliční předpisy se zachovaly také i po vydání koaličního zákona z r. 1870 v čeledních řádech pocházejících z doby starší. Jsou to mimo jiné ustanovení disciplinárního rázu a ustanovení směřující proti zastavení práce čeledínem a opuštění služby.⁷²

Z toho je patrné, že se historické hodnocení koaličního zákona z r. 1870 nemůže omezit pouze na jeho rozbor a aplikaci jeho předpisů v praxi, nýbrž musí přihlédnout též k předpisům jiných zákonů, které koaliční svobodu dělníků omezovaly. Vcelku možno říci, že koaliční zá-

gung irgend eines die Qualitäten der §§ 98b (Erpressung) und 99 St. G. (gefährliche Drohung) nicht erschöpfenden Übels.“ (Rozsudek kasačního dvora z 29. IX. 1896, č. 11.319. č. 2033 sb., Ingwer J., Das Koalitionsrecht der Arbeiter, Vídeň 1909, str. 56.)

⁷² § 5, 10, 27, 31 a 32 čeledního řádu pro Čechy, vyjímajíc hlavní město Prahu (č. 11/1866 z. z.), § 5, 10, 28 a 33 čeledního řádu pro Prahu (č. 42/1857 z. z. II. díl), § 6, 27 a 33 čeledního řádu pro Moravu (č. 53/1876 z. z.) a § 6, 10, 27 a 32 čeledního řádu pro Slezsko (č. 12/1867 z. z.) ve znění novely z r. 1899 (č. 59/1899 z. z.) a z r. 1908 (č. 43/1908 z. z.).

kon nekonstituoval ani zdaleka právní stav, který by byl dělnickým koaličním příznivý. Zákon však byl nesporně mezníkem ve vývoji koaličního práva, neboť znamenal přechod od vysloveně protikoaličního právního režimu k tolerování a legalisování dělnických koalic. Zákon při tom ani formálně nevyhlásil koaliční svobodu a svázal ji takovými omezeními, že právní situace po jeho vydání znamenala jen poměrně malé zlepšení proti stavu dřívějšímu.

DER KAMPF DER ARBEITERSCHAFT UM DIE BESEITIGUNG DES KOALITIONSVERBOTES UND DAS ÖSTERREICHISCHE KOALITIONSGESETZ AUS DEM JAHRE 1870

Jaroslav Houser

Der Kampf der Arbeiterschaft um die Koalitionsfreiheit verlief in den bedeutendsten kapitalistischen Ländern bis zum Ende des ersten Weltkrieges im wesentlichen in zwei Stadien. Zuerst war es der Zeitabschnitt der Koalitionsverbote, als die Arbeiterklasse noch schwach war und die Bourgeoisie versuchte, die Arbeiterbewegung durch Repression zu erdrosseln. Trotz aller Persekutionen wuchs aber die Arbeiterbewegung und die Bourgeoisie war schließlich zu Zugeständnissen genötigt. Das bürgerliche Recht ging in diesem zweiten Zeitabschnitt von Koalitionsverboten zu deren Tolerierung über.

Das gleiche Bild bietet die Entwicklung des Koalitionsrechtes in Österreich. Der Zeitabschnitt der Koalitionsverbote knüpft an die ältere, gegen die Vereinigungen der Bergleute und die Assoziationen der Handwerksgesellen gerichtete prohibitive Gesetzgebung an. Auf die Koalitionen der Handwerksgesellen und der Arbeiter in den Manufakturen fielen mit aller Schwere die Bestimmungen des Theresianischen Strafgesetzbuches vom Jahre 1768. Koalitionsfeindliche Bestimmungen enthielt auch das Josefinische Strafgesetzbuch vom Jahre 1787, die Gesindeordnungen des XVIII. Jahrhunderts, das Strafgesetzbuch vom Jahre 1803 und die Gewerbeordnung vom Jahre 1859. Das Vereinsgesetz vom Jahre 1867, das eine bedeutende Milderung des Vereinsrechtes bedeutete, beseitigte die Koalitionsverbote nicht.

Ende der sechziger Jahre des vorigen Jahrhunderts forderte die Arbeiterschaft mit Nachdruck die Koalitionsfreiheit. Der Kampf der Arbeiterschaft erreichte seinen Höhepunkt zu Ende des Jahres 1869, als es zu der denkwürdigen Kundgebung der Wiener Arbeiterschaft kam, an der viele tschechische Arbeiter teilgenommen haben. Es wurde eine Delegation gewählt und eine Resolution angenommen, welche die Koalitionsfreiheit forderte. Die Bewegung der Wiener Arbeiter fand ihren Widerhall unter der Prager Arbeiterschaft. Unter dem Druck der Arbeiterschaft nahm das Wiener Parlament das sg. Koalitionsgesetz (Nr. 43/1870 RGBL) an.

Das Koalitionsgesetz verkündete aber nicht die Koalitionsfreiheit der Arbeiter und formulierte nicht positiv ihr Koalitionsrecht. Ein Positivum des Gesetzes war zwar die ausdrückliche Beseitigung der bisherigen Koalitionsverbote, aber das Gesetz brachte neue Beschränkungen der Koalitionsfreiheit. Das Gesetz schützte auch die Streikbrecher, was die bürgerlichen Autoren des Gesetzes als Schutz des „Rechtes auf Arbeit“ bezeichneten. Die Judikatur hat die reaktionären Züge des Koalitionsgesetzes noch weiter verstärkt.

Ein wirkliches Bild der Einschränkung der Koalitionsfreiheit zu Ende des vorigen Jahrhunderts läßt sich nicht durch die bloße Analyse des Koalitionsgesetzes allein gewinnen, es ist vielmehr notwendig, das Augenmerk auf weitere Gesetze zu richten, welche die Arbeiterkoalitionen entweder direkt oder indirekt einschränkten, wie zum Beispiel das Strafgesetzbuch und die Gewerbeordnung.